

DOI 10.51728/ZRIPF202401010R

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Primljeno 23.07.2024.

Prof. dr. sc. Semir Rebronja

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

r_semir@yahoo.com

**ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA'ĀNĪ
AL-ISTI'ĀRA (KOMENTARA KORISNIH BISERA
U VALORIZACIJI ZNAČENJA METAFORA)
ḤUSAYNA AL-ISBA'ĪJA**

Sažetak

U ovom radu preveden je, valoriziran i komentaran prvi dio rukopisnog djela *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra* bošnjačkog autora Ḥusayna al-'Isba'ija al-Sārāyia (Sarajlije). U ovom kratkom traktatu, al-Isba'ī je nastojao objediniti najznačajnije elemente 'ilm al-bayāna na osnovu djela svojih prethodnika. Djelo je napisano u duhu tadašnjeg načina pisanja naučnih djela, koji se ogledao u navođenju mišljenja i stavova drugih poznatih autora, njihovom kompariranju i preferiranju. Značajno je i kao svjedočanstvo bavljenja bašnjačkih autora klasičnom arapskom stilistikom u to vrijeme.

Autor je djelo podijelio na tri dijela, koja je metaforički naslovio ogrlica prva, ogrlica druga i ogrlica treća (al-'iqd), a svaku od *ogrlica* podijelio je na potpoglavlja (bisere, al-farīda). U okviru prve *ogrlice*, nalazi se *šest bisera*, u okviru druge četiri i u okviru treće pet.

U postklasičnom periodu jezikoslovnih nauka primjećuje se stagnacija (teoretičari su ga nazvali al-inḥitāt-dekadencija, nazadovanje) u svim segmentima u jezikoslovnim naukama. Takva je situacija i sa klasičnom arapskom stilistikom. Nakon velikih djela nastalih u 11. i 12. vijeku, autori su pisali, uglavnom, komentare i komentare komentara prijašnjih djela iz arapske stilistike. Jedno od njih je spomenuto djelo Ḥusayna al-‘Iṣḥāqija, koji je napisao komentar djela *al-Risāla al-Samarqandiyya* ‘Abū Layṭa al-Samarqandija.

Ključne riječi: arapska stilistika, Ḥusain al-Isba‘ī al-Sārāyī, komentar, metafora, vrste metafora

Uvod

Arapi veoma brzo, nakon pojave islama, počeli su se baviti arapskom stilistikom (‘ilm al-balāga) i smatrali je među najbitnijim i najistaknutijim naukama, jer tretira brojne teme koje vode do boljeg razumijevanja Kur'ana i razumijevanja kur'anske nadnaravnosti (i‘džaza).

Al-Ġāḥiẓ (u. 869) i Ibn al-Mu‘tazz (u. 908) su utemeljitelji arapske stilistike. Prvi od njih je u djelu *Kitāb al-bayān wa al-tabayīn* govorio o odnosu riječi i značenja, prikladnosti govora i govorne situacije, o konzistentnosti, poetskim krađama i dr. Za razliku od njega, Ibn al-Mu‘tazz u djelu *Kitāb al-badī‘* sistematski je obradio osamnaest figura, među kojima su metafora, poređenje i alegorija (Mujić, 2007:9).

Arapska stilistika počinje da se sistematizira u djelima autora ‘Abū Bakra ibn ‘Abd al-Qāhira al-Ġurġānīya (u. 471/1069.) *Dalāil al-i‘ğāz* i *Asrār al-balāga*, u kojima je obradio teme koje će predstavljati temelj za kasnije diferenciranje glavnih dijelova arapske stilistike (vidi: Jahić, 2023:15). Al-Zamahṣarī (u. 1143.) je napisao djelo *al-Kaššāf*, tefsir Kur'ana, u kome „dosljedno i na izvanredan način primjenjuje stilističke metode i pravila koja je uspostavio al-Ġurġānī“ (Jahić, 2023:26), te djelo koje je napisao Abū Ya‘qūb Yūsuf al-Sakkākīyi (u.1128.) *Miftāḥ al-‘ulūm* (Jahić, 2023:26).

Poslije al-Sakkākīya javlja se velik broj komentatora ovog njegovog djela, među kojima je najpoznatiji al-Qazwīnī koji je napisao djela *Al-ʿIdāḥ fī ʿulūm al-balāḡa i Talḥiṣ al-miftāḥ* (Vidi: Mujić, 2011:11-12).

U ovom radu preveden je, analiziran i kontekstuakiziran prvi dio djela *Šarḥ Farāʿid al-fawāʿid li taḥqīq maʿānī al-istiʿāra*, autora Ḥusayna al-ʿIṣbaʿīya al-Sārāyīja. U ovom radu sam analizirao, valorizirao i preveo uvod i prvo poglavlje (ogrlica) o vrstama metafora i šest poglavlja na fol. 3a do 5b.

S obzirom na to da se radi o rukopisnom djelu, u tekstu rukopisa bilo je grešaka, te smo, na osnovu kontrolnog teksta, uspjeli te greške prepoznati i ispraviti. U prijevodu te greške nisu isticane, već su u fusnotama naznačene.

Intervencije, valorizacije, dodatne komentare i pojašnjenja uveo sam u fusnotama teksta, kako se ne bih ugrozio integritet originalnog al-ʿIṣbaʿījevog teksta.

AI-SAMARQĀNDĪ I FARĀʿID AL-FAWĀʿID LI TAḤQĪQ MAʿĀNĪ AL-ʾISTIʿĀRĀT

Autor osnovnog teksta (al-matn), poznatog kao *al-Risāla al-Samarqandiyya fī al-Istiʿārāt* (es-Samarkandijev traktat o metaforama), je Ibrāhīm ibn Muḥammad Abū Qāsim al-Samarqandī al-Layṭī (u.poslije 888/1483.). U biografiji autora navodi se da je al-Samarqandī bio hanefijski pravnik (Ziriklī, 2002:1/65).

U biografskom djelu *Muʿḡam al-muʿallifīn* se navodi da je „bio živ 888. godine“ te se dodaje da je „bio stilističar, kao i učenjak u drugim naukama. Između ostalih djela napisao je *Šarḥ al-ʿaḍudiyya* koje je završeno, 888. godine, *Ḥāšiya ʿalā šarḥ Miftāḥ al-ʿulūm li al-Sakkākī*, *Bulūḡ al-arab fī istiʿārāt al-ʿarab*“ (Kaḥḥala, 1994:2/643).

ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA'ĀNĪ AL-ISTI'ĀRA ḤUSAYNA AL-ISBA'ĪYA

Djelo tretira jedan dio arapske stilistike koji se bavi tropama, poređenjem i alegorijom ('ilm al-bayān). U ovom kratkom rukopisu autor je nastojao objediniti najznačajnije elemente nauke o jasnom izražavanju ('ilm al-bayān) na osnovu djela svojih prethodnika. Kroz djelo skoro da nije iznosio svoje stavove, već je isključivo navodio stavove prethodnih autora, gdje bi preferirao jedan od njih.

Husayn al-'Isba'ī je djelo podijelio na tri dijela, koje je naslovio naslovima *ogrlica prva*, *ogrlica druga* i *ogrlica treća* (al-'iqd), a svaku od *ogrlica* podijelio je na *bisere* (al-farīda). U okviru prve *ogrlice*, nalazi se šest *bisera*, u okviru druge četiri i u okviru treće pet.

Autor *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra* je Ḥusayn al-Iṣba'ī al-Sārāyī, koji je živio u 17. stoljeću. O njegovom školovanju i sticanju znanja nemamo puno podataka. Ono što se zna jeste da je bio muderis sarajevskom alimu Mavlana Abdulkadiru. al-Iṣba'ī je umro 1102/1689-90. godine (Mehmedović, 2018:265-266).

Husayn al-'Iṣba'ī al-Sārāyī je autor dva komentara; *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra* i *Šarḥ al-Durar*. O popularnosti njegovog komentara rasprave o metafori pod naslovom *Šarḥ Farā'id al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti'āra*, govori podatak da se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuva nekoliko prijepisa ovog komentara (GHB, R-531; R-950; R-1272/3; R-2372/9; R-2812/7; R-6483/4; R-7749/1; R-9733/3; R-10305/2)) (Dobrača, 2000:238; Ždralović, I:199, II:100; Fajić, 1999:80; Muvekkīt, 1999 :415; Popara - Fajić, 2000:165, 176, 181, 185; Lavić, 2005:66; Popara, 2008:376-377...

Al-Isba'ī je autor i komentara uvodnog dijela Munla Ḥusrawovog pravnog djela *ad-Durar*, čiji se jedan prijepis čuva u Zagrebu (OZ HAZU, R-62/1 (Popara, 2008:376-377)

U rukopisu komentara tekst je pisan, na početku mastilom crvene boje, a kasnije mastilom crne boje, a osnovni tekst (al-matn) je nadvučen.

Esad Duraković je preveo i obradio štampano djelo *Mufīd ‘alā al-Farīda*, koje se bavi komentarem *al-Risāle*. Radi se o djelu bošnjačkog autora iz 18. vijeka, Ahmeda, sina Hasanova Bošnjaka, koje je završeno 1742. godine, a studija Durakovića je štampana 2000. godine u izdanju Orijentalnog instituta i pod naslovom *Arapska stilistika u Bosni, Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori*.

PRIJEVOD I KOMENTAR DJELA ŠARH FARĀ'ID AL-FAWĀID LI TAḤQĪQ MA'ĀNĪ AL-ISTI'ĀRA

Hvaljen neka je Allah što je ljudskom rodu dao da okusi slast govora i jasnog izražavanja, te je, među njima, uspio onaj ko je uspio razlučiti između doslovnog i prenesenog načina izražavanja. Neka je blagoslov na izvor rječitosti, na rudnik hrabrosti i tolerancije i na plemenite članove njegove porodice i njegove drugove što se njegovoj strani priklanjaju.

A zatim, nije nepoznato da je *al-Risāla* koji je napisao potpunim dobrom obdareni plemeniti i uzburkano more Abū Qāsim es-Samaraqandī a koja govori o metaforamagovorio o metaforama, snažan savjet, dovoljan u ovoj oblasti, dovoljan svakom onom ko razuma ima. Ali ono što je napisao o toj *al-Risāli* uzor plemenitih učenjaka i pažljivi 'Iṣām jeste more čije prostranstvo se ne može pojmiti i čiju dubinu se ne može dokučiti veličinu ne spoznaje niti dubinu shvata, a jedino što učenici iz njega mogu dobiti jeste zbunjenost i nejasnost.

I zbog ovog spomenutog značenja pružili smo što smo pružili uz sve nedostatke, nadajući se široj koristi i potpunoj pažnji slabih učenika, kolebljivaca i braće koji traže utočište i oslonac, a Allah je pomagač i na Njega se oslanjamo. Autor je kazao:

Hvala Darivatelju svakoga dara, odnosno, svakog oblika darivanja, što je značenje do kojega se dolazi ako se uzme da se radi o određenom članu obuhvatnosti (lām al-istiḡrāq), prihvatljivo

je i uzeti da se radi o određenom članu za određivanje onoga što je od ranije poznato, i da se misli na dar koji je spomenut u suri el-Kawtar jer se u tome slučaju realizira harmonija između rečenice sa zahvalom (al-ḥamd) i rečenice sa blagoslovom (al-ṣalat).

...i neka je blagoslov najboljem stvorenju, odnosno, najboljem od svih pojedinaca, jer je od ranije poznato da je naš Vjerovjesnik odabran nad ljudima, džinima i plemenitim melekima.

...i njegovu porodicu, odnosno njegove sljedbenike, i to je jedno od dva značenja.

...one čistih duša, odnosno, duša pročišćenih znanjem i djelovanjem

... a zatim, vrste metafora, metafora (al-isti'āra) i preneseno značenje (al-mağāz)

su kod metodologa islamskog prava (al-uṣūliyyūn) sinonimi, a u terminologiji 'ilm al-bayāna metafora (al-isti'āra) je specifičnija od prenesenog značenja (al-mağāz), a to je riječ upotrijebljena u kontekstu mimo svog značenja zbog odnosa (al-'alāqa) i konteksta (al-qarīna), o čemu će biti riječi u nastavku, i ovo je poznato kod filologa, a možemo se osloniti i na značenje masdara ove riječi [al-isti'āra], a to je upotreba sredstva poređenja (al-mušabbah bihī) umjesto sadržaja poređenja (al-mušabbah). Ispravno je i izvoditi druge oblike iz ove riječi [al-isti'āra], tako se za onoga koji u govoru koristi metaforu kaže da je *musta'ir*, a za *metaforičku riječ* (al-musta'ar), za konstituente metafore (al-ṭarfān) koriste se izrazi prijenosnik (al-musta'ar minhu) i sadržaj (al-musta'ar lahū), i zastupam ovaj zadnji stav. Autor, u pravljenu **razlike** među pravicima i boljem klasificiranju vrsta, počesto govori i o ovome a pod pojmom značenja metafore misli se na ono što se naziva metaforom i to može biti eksplicirajuća (al-mušarraḥa), aludirajuća (al-makniyya) i imaginarna (al-taḥyīliyya).

...i ono što je vezano za njih, tj proširenje metafore (al-taršīḥ), dopunjenje metafore (al-taḡrīd) i pojašnjenje vrsta metafora

...spomenuto je u knjigama, odnosno djelima prijašnjih i potonjih učenjaka stilistike

...detaljno, teško shvatljivo, te sam to želio navesti sažeto i shvatljivo, nastojeći to približiti da bi se moglo shvatiti i zapamtiti.

...i to onako kako o tome govore knjige starih autora i kako na to upućuju djela kasnijih autora, zbog prisutnosti jasnoće u knjigama starih autora. A zbog potankog i jasnog izlaganja te njihove knjige je kazano da govore. A Knjige kasnijih učenjaka nisu bile takve, jer su bile sežete, te je za njih kazano da upućuju.

...pa sam nanizao korisne bisere, poput primjera *srebrna voda*, a riječ ‘awā'id je značenja kao i fawā'id, koristan, a poznato je fawā'id kao i farā'id.

...u valorizaciji značenja metafora, odnosno za istraživanje njenih različitosti, kao što su aludirajuća (al-makniyya) i imaginarna (al-taḥyīliyya), što je potrebno dodatno istražiti.

...i njenih vrsta, kao što je nedeverbalna (al-ašlijyya), deverbalna (at-taba'iyya), eksplicirajuća (al-mušarraḥa), aludirajuća (al-makniyya), realna (al-taḥqīqiyya), imaginarna (al-taḥyīliyya), složena (al-tamtīliyya), a svaka od njih može biti prosta metafora (al-mutlaqa), proširena metafora (al-muraššaha) ili dopunjena metafora (al-muḡarrada).

...i njenih kontekstā, odnosno, ono što treba istražiti, a to nije ništa drugo, nego aludirajuća metafora.

...O pohvalnim ogrlicama. Prva ogrlica: O vrstama metafora. Razlikovanje između vrsta po osobenostima, kao da je želio govoriti o vrstama, a razlika između metafora ogleda se u marginalnim stvarima, te se većina vrsta metafora međusobno prepliću i on ih označava kao figurativno izražavanje (*al-maḡāz*), kako bi govorio i o metonimiji (al-maḡāz al-mursal) i tu su sljedeći biseri:

Prvi biser, [Izraz “prvi biser”] ovdje se javlja kao subjekat koji se odnosi na prsto figurativno izražavanje, odnsno subjekat

koji se odnosi na drugu podjelu [u okviru koje se metaforičko izražavanje dijeli na metaforu i metonimiju]. Uvjetnost [postojanje konteksta] o kojoj će biti riječi je predikat ove druge podjele. Druga podjela i ono što se smatra njenim predikatom jesu predikat prve podjele. s tim da nije u ovom slučaju potrebno koristiti povratnu zamjenicu, zbog njihovog sjedinjenja, kao što je slučaj sa ličnom zamjenicom stanja.

...pri čemu mislim na riječ upotrebljenu u onome što nije njeno osnovno značenje zbog relacije s kontekstom koja isključuje njeno doslovno značenje, odnosno, njeno osnovno značenje u kojem se upotrebljava. Upotrebom na riječ, to ga odvaja od složenog metaforičnog izražavanja, a kada kaže upotrebljenu - Doslovno značenje upotrebljeno u ovo što nije njeno značenje zbog relacije s složenom metaforom od riječi prije upotrebe, te za četvrtom izbjegava greška, a sa petom pisanje, pod relacijom (al-‘alāqa) se podrazumijeva cilj u kome učestvuju obje strane i pogodno je za žanrove panegirika, kritike i preuveličavanja. Trebaš znati da nije dovoljno samo postojanje relacije, već je nužno postojanje i namjere (al-qaṣd) jer kada se predmet relacije realizuje u metafori i metonimiji, onda je razlika među njima na osnovu namjere.

...ukoliko njegova relacija, na koju se ukazuje, nije odnos sličnosti, onda je metonimija, onda se tretira kao subjekat, odnosno riječ metonimije dopušteno je apodoza i naziva se upotreba iskaza u jeziku koji se sastoji od subjekta i predikata, a metafora je uslovljena u značenju poređenja onim čime se poredi.

...inače, to je eksplicitna metafora, u eksplicitnoj metafori se ne vidi aspekt ograničavanja.

Drugi biser, ukoliko je metaforična riječ zajednička imenica, odnosno nedeverbalna... pod zajedničkim imenom (ism al-ğins) misli se na ono što ukazuje na shvatanje riječi bez iskazivanja opisa u njenom značenju, te se tu podrazumijeva lično ime, poznato po vrsti opisnog svojstva, tako da ovom svojom poznatošću izlazi iz okvira ličnih imena a ne ubraja se u pridjeve. Dakle, al-waṣf je ovdje izvan svoga značenja, za razliku od pridjeva.

...onda je nedeverbalna metafora Nije moguće razmotriti samu metaforu, a da se ne zaustavimo razmotrivši pojavu iza metafore, kao u izvedenoj metafori.

...inače, ukoliko metaforična riječ nije ime, već glagol ili čestica ili bude ime, ali nije ime roda u značenju kako je spomenuto, odnosno, bude izvedeno

...je deverbalna metafora, zbog njenog zbivanja u spomenutoj riječi, odnosno riječi koju je potrebno spomenuti, jer se riječ izvedene metafore spominje, neizostavno.

...nakon što je bila realizirana u infinitivu(masdaru) ukoliko je metaforička riječ izvedena, jer se metafora temelji na poređenju, a poređenje zahtijeva da oba kolerata u poređenju budu opisani zajedničkim svojstvom poređenja, jer metafora počiva na tome . Osnova u opisnim svojstvima jesu doslovna značenja koje su u značenju imena roda, to je zbog toga što su glagoli i partikule odvojene od nepotpuno promjenjive imenice, a što se pridjeva tiče, na osnovu razumijevanja istih, oni zahtijevaju da se njima nešto opisuje i njihovo pravo je da se ne opisuju. Ako kažemo *govori stanje* ili kažemo *stanje je govornik*, a u prvom slučaju se za metaforu koristi *al-nutq* zbog svog značenja, tako što se značenje uspoređuje sa značenjem *govora* u pojašnjenju, zatim se u metafori koristi ime, u službi onoga za čime se poredi (sredstvo), a to je *govorim* i to je nedeverbalna metafora. Nakon toga se u metafori koristi ime koje je izvedeno iz *govora*, pa je *al-musta'ār govori i govornik* i to je izvedena metafora nakon što je realizirana.

...vezano za značenje partikule, (ukoliko) je (partikula) , metaforično ime. Nakon što se nije zadovoljio al-Ḥaṭībom mišljenjem u pojašnjenju vezanom za značenje partikule, poduzeo se da iznese ispravno objašnjenje, te je kazao.

Pod onim što je vezano za značenje partikule misli se na nešto što se pomoću nje izražava, odnosno čime se izražava to značenje

...od apsolutnih značenja, kao što je 'otpočinjanje' i slično, jer je *al-ibtida'* na primjer, nije u značenju partikule jer je neovisnog

značenja, a značenje partikule nije takvo, u suprotnom bilo bi ime, jer se imenska i partikularna priroda riječi određuje na osnovu postojanja ili nepostojanja nezavisnosti značenja i to je vezano za značenje partikule. Odnosno, kada se ostvari značenje onda se vraća na član vezan za vrstu relacija između njih. Ekvivalent ovome je skrivena lična zamjenica, koji je nemoguće izraziti osim posredstvom metafore, rastavljen kao što je pojašnjeno u mjestu ograničavanja značenja općim, jer postavljanje partikule u apsolutnom općem značenju, ali pod uslovom upotrebe u specifičnom značenju. Kada kažeš *Učinio mu je dobro da ga je i uznemirio*, onda ovdje prijedlog *li* nije upotrebljen u svom osnovnom značenju, zbog nemogućnosti da uznemiravanje bude cilj razumne osobe, već uspoređuje veličinu 'uznemirenje dobročinstvom' sa doslovnim značenjem, a to je iskazivanje počasti i slično objedinjenjem nepromjenjivog, zatim se u metaforičnom smislu veličina dobročinstva opisuje kao uznemiravanje i ta metafora naziva metaforom *lāma*, te ta metafora postane neizvedena, a lam postaje izveden.

Al-Sakkākī je negirao izvedenu metaforu i svrstao je u aludirajuću, čak i aludirajuću relaciju, i u izrazu postoji tolerancija u aludirajuću, a pojašnjenje odgovora na ovo je ostavljeno za drugu ogrlicu, te zato i kaže: kao što ćeš saznati.

Treći biser, al-Sakkākī smatra da, nešto, ukoliko je sadržaj (al-musta'ār lahu) ostvarljiv čulno, kao naprimjer *Vidio sam lava koji gađa*, ili razumski, kao u primjeru *Uputi nas na Pravi put*, onda je to realna metafora, zato što je sadržaj (al-musta'ār lahu) ostvarljiv i realan.

...u suprotnom, onda je imaginarna, zato što se njen sadržaj (al-musta'ār lahu) potvrđuje fikcijom i imaginacijom, a ne osjetilima ili razumom.

...kao što će ti se otkriti njena suština, odnosno, u Trećoj ogrlici.

Četvrti biser, ukoliko metaforu ne prati nešto prikladno čime se dopunjava slika poređenja ili predmet poređenja, ta metafora je

prosta, pod prikladno se misli na nešto izuzev konteksta, jer je kontekst ono što potpada pod temelje (arkān) metafore, kao što će se vidjeti nakon nekoliko redaka.

...kao naprimjer *Vidio sam lava*, ona se ograničava na osnovu *bacanje*, kako se ne bi zamišljao uvjet 'oslobađanja' nedostatkom.

Ukoliko je praćena nečim prikladnim što dopunjava sredstvo, onda je proširena metafora (al-muraššaha), tako se neko kandidira (raššaha) za vezirski položaj, odnosno odgaja i priprema, kako stoji u *al-Šihāhu*. Ono što označava kontekst(al-maqrūn) je općeg značenja da bi bio prije ili poslije metafore.

Kao u primjeru *Vidio sam lava slijepljene grive (čiji nokti nisu odrezani)*, riječ *libed* dolazi na oblik kao i '*inab*', a množina je *libdah*, i označava dlake koje su nalijepljene na prsa lava i to je prikladno životinji, čiji nokti nisu odrezani.

...a kada je praćena nečim prikladnim što dopunjava predmet poređenja, onda je to dopunjena metafora (al-muğarrada), jer je oslobođena prekomjernosti u poređenju.

Kao u primjeru *Vidio sam lava do zuba naoružanog*. Ovdje se mogu objediniti obje ove proširene i dopunjene metafore, kao što stoji u riječima kod *Lav do zuba naoružan*, gdje je izostavljeno *slijepljene grive čiji nokti nisu odrezani*.

Al-Tašrīh je intenzivniji, tj., od proširivanja od tadžrīda intenzivnijeg je značenja od obične metafore i sa dopunjenom metaforom, čak i od objedinjenje proširene i dopunjene metafore.

Jer svojom obuhvatnošću realizira intenzitet poređenja. Njegov izraz *intenzivniji* dolazi od intenzitet, svojstvo je govornika te se oslanja na dopunjenje predmeta poređenja, odnosno na uzrok.

El-itlāq je intenzivniji od dopunjenja predmeta poređenja, spomenuto je objedinjenje proširenja slike i predmeta poređenja na stepenu proste metafore, jer ona nestaje kada se suoči s njima.

Dopunjena i proširena metafora ostvaruje se samo nakon upotpunjenja metafore, a ona se upotpunjuje kontekstom.

Kontekst eksplicitne metafore se ne smatra dopunjenjem predmeta poređenja, kao u primjeru *Vidio sam lava koji gađa*, jer je od iste metafore.

...niti se kontekst aludirajuće metafore smatra dopunjavanjem sredstva, kao u primjeru *Kandže smrti*, jer bi u tom slučaju bilo nemoguće postojanje proste metafore.

Peti biser, dopunjena metafora može ostati u svom doslovnom značenju, da se u njemu ne iskazuje poređenje ili metafora.

...i da slijedi, u spominjanju onoga što nije svojstvenost sredstva za svojstvenost predmeta poređenja od figurativnih značenja i sa metaforičkom riječju, kao što je pojašnjeno.

...metaforu, u realizaciji inteziteta u poređenju.

Njime se ne namjerava ništa drugo do jačanje, kao da se riječ *muste'ar* za hrabrog čovjeka nije samo riječ *lav* već i sam lav sa svojim odgovarajućim sredstvima.

Dozvoljeno je da implicirana metodička riječ (*musta'ir*) bude, odnosno realni, a ne imaginarni i ovim ne izlazi iz značenja da bude dopunjenje slike poređenja prve metafore jer izražava

...od osobnosti slike poređenja sa riječju teme

...za osobnost predmeta poređenja, tako da može imati dva lica, kao u riječima *Uzvišenog: I čvrsto se Allahova užeta držite*, gdje je uže metaforički upotrebljeno za ugovor, gdje se upotrebljava u kontekstu vezivanja za nešto, te se ovdje dodaje Uzvišenom imenu.

Spominjanje *čvrstog držanja*, je držanje za uže i dolazi kao dopunjenje sredstva, (ove) metafore

Bilo da je upotrebljeno u svom značenju ili kao metafora za pouzdanje u dogovoru, za pouzdanje u relaciju.

Šesti biser, složena metafora je složena, nema potrebe za ovim nakon što se lična zamjenica odnosi na *složenu metaforu* radi njenog pojašnjenja.

...upotrebljen u značenju koje nije njeno osnovno, zbog relacije sa kontekstom, kao u prostoju, odnosno, kao što je kontekst proste metafore, koji se, u svojoj suštini, onemogućava doslovno shvatanje, te je izvedeno pisanje složene metafore, a među njima je prigovor i sa konsonantom wāw i kaže se da je subjekat komentatora kao i jednina i protaza nakon rečenice, to jest, iako je prenešeno logičko značenje.

Ukoliko njegova relacija nije odnos sličnosti, onda se ne naziva metaforom, niti se naziva metonimijom, zato što to nije jasno iskazano. U ovom slučaju je uslovna rečenica predikat, zbog autorovih riječi *složena metafora* i zato što se između njih nalazi umetnut waw, a kaže se da je predikat subjekta njegove riječi *kao prosta*, a uslovna rečenica predikat nakon predikata.

...inače... odnosno, ukoliko je relacija složene metafore odnos sličnosti

...se (nazvana) složenom (metaforom), jer sadrži složeno poređenje, čija se slika poređenja istrgnut iz mnoštva.

Kao u primjeru (*Vidim te*) da zakoračiš jedan korak naprijed, jedan nazad, ovdje se forma kolebljivosti uspoređuje s osobom koja želi ići, te u jednom trenutku želi ići i zakorači korak naprijed, a onda ne želi ići, pa zakorači korak unazad. U prvoj slici je upotrebljen govor koji dolazi u značenju druge slike, a slika poređenja jeste u kretanju naprijed i nazad i to je značenje njegovih riječi.

...kolebljiv u kretanju, odnosno u nečemu, a riječ al-iḥḡām sa ḡīmom prije ḥā ima suprotno značenje od kretanja naprijed, ne znajući šta je bolje.

ZAKLJUČAK

U postklasičnom periodu jezikoslovnih nauka primjećuje se stagnacija (teoretičari su ga nazvali al-inḥitāt-dekadencija, nazadovanje) u svim segmentima u jeziku. Autori jezikoslovnih djela, obično, samo su kometarisali djela prijašnjih učenjaka, jer su mislili da su jezikoslovne nauke, a samim tim, i stilistika već normirane. Nisu se upustili u nova istraživanja, što je rezultiralo stagnacijom u jezičkoslovnim naukama. Takva je situacija i sa stilistikom. Nakon velikih djela nastalih u 11. i 12. vijeku, u periodu osmanske uprave autori su pisali, uglavnom, komentare i kometrare na kometare na prijašnja djela iz arapske stilistike. Jedno od njih je spomenuto djelo Ḥusayna al-Isba‘ija, koji je kometarisao djelo *al-Risāla al-Samarqandiyya* Abū Laysa al-Samarqandija. Jedna od značajnih djela osmanske uprave je i to djelo, te su autori kometarisali ovo djelo.

U ovom radu sam preveo, valorizovao i analizirao uvod i prvo poglavlje (ogrlica); šest bisera u prvom poglavlju; u uvodu al-Isba‘ī govori o al-Samarqāndiyu i ‘Isāmu, kao najboljem komentatoru ma djela al-Samargāndiya, te govori o problemima teksta. U prvom biseru autor piše o prostom figurativnom izražavanju (al-maḡāz al-mufrad) i njegovu podjelu na metonimiju i metaforu. Drugi biser tretira podjelu metafore na osnovu izvedenosti, odnosno nedeverbalnost metaforičke riječi (al-musta‘ār), te, na osnovu toga, da li je metaforička riječ izvedena ili nije dijeli je na nedeverbalnu (al-aṣliyya) i deverbalnu (al-tab‘iyya). U trećem biseru al-Isba‘ī piše o realnoj i imaginarnoj metafori. Nakon toga, u četvrtom biseru autor razmatra prostu, proširenu i dopunjenu metaforu, te analizira intenzitet tri vrste metafora. U petom biseru al-Isba‘ī govori o dopunjenoj metafori, a u šestom analizira složenu metaforu.

Al-Isbe‘ī je bio pod uticajem ‘Iṣām al-dīnog komentara, što je i naznačio sam autor kad kaže: „Ali ono što je napisao o toj *al-Risāli* uzor plemenitih učenjaka i pažljivi ‘Iṣām je more čiju veličinu ne spoznaje niti dubinu shvata...“ (al-Isba‘ī, a1) mnogi autori, pored al-Isba‘ija, pisali su po uzoru na ‘Iṣām al-dīnog komentara, poput Aḥmada ibn Ḥasana. Aḥmad ibn Ḥusayn je i

pisao kometar na kometar 'Iṣām al-dīna. I jedno, i drugo i treće djelo korišteno je po uzoru na 'Iṣām al-dīnov kometar, poput istovjetnih fraza, istih primjera i sl., što je u valorizaciji i naglašeno.

Valorizacija bosanskohercegovačke kulturne baštine pisane na arapskom jeziku je važan segment lingvističkih i kulturoloških naučnoistraživačkih istraživanja. Budući da rad valorizuje djelo bosanskohercegovačkog autora pisano na arapskom jeziku, pored doprinosa stilističkoj znanosti, ključni doprinos rada i njegova izvornost se ogleda u kulturološkom pogledu i valorizaciji manuskripta naših autora na arapskom jeziku.

Literatura

Al-Baġdādī, I. (1951). *Hadīyya al- 'ārifīn, asmā' al-mu'allifīn wa atār al-muṣannifīn*, Istanbūl: Wikāla al-ma'āif al-ġalīla.

Al-Bayġūrī, 'I. *Hāšīya al-Bayġūrī 'alā matn as-samarqandīya fī 'l-bayān*, s.a.

Al-Busnawī, A., *Iṣārat fī šarḥ al-isti 'ārāt*, Biblioteka Islamskog univerziteta u Medini (rukopis).

Al-Ġurġāni, M. (1971). *I'ġāz al-Qur'ān*, al-Qāhira: Dār al-ma'ārif.

Al-Ġurġāni, M. (1991). *Asrār al-balāġa*, al-Qāhira-Ġidda: Dār al-Madanī.

Al-Iṣba'ī, Ḥ, *Farāid al-fawā'id li taḥqīq ma'ānī al-isti 'āra*, Gazi Husrev-begova biblioteka (rukopis).

al-Mutanabbī (2002). *Divan*, Dār al-Fikr.

Al-Sakkākī, Y. (1407/1987). *Miftāḥ al- 'ulūm*, Bayrūt: Dār al-Kutub al-'ilmiyya.

- Al-Samarqandī (1905). *al-Risāla al-Samarqandiyya fī al-Isti‘ārāt, al-Ġazā'r*.
- Dayif, Š. (1995). *al-Balāġa, taṭawwur wa tārīh*, al-Qāhira: Dār al-ma‘ārif.
- Dobrača, K. (2002). *Katalog GHB*, sv. 1, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.
- Duraković, E. (2000) *Arapska stilistika u Bosni, Ahmed Sin Hasanov Bošnjak o metafori*, Sarajevo:Orientalni institut u Sarajevu.
- Fajić, Z. (1991). *Katalog GHB*, sv. 3, Sarajevo: El-Kalem.
- Al-Qazwīnī, Ğ. *al-Talhīs fī ‘ulum al-balāġa*, Dār al-fikr al-‘arabī.
- Ibn Abū Sūlmā, Z. (1988). *Dīwān*, Bayrūt: Dār al-kutub al-‘ilmiyya.
- Ibn Mu'tazz (1982). *Kitāb al-badī'*, Bayrūt: Dār al-masīra.
- Jahić, M. (2007). *Arapska gramatika u djelu aal-Fawā'id al-'abdiyya*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka.
- Jakobson, R. i Halle, M. (1988). *Temelji jezika*, Zagreb: Globus.
- Kaḥḥala, U.R. (1994). *Mu‘ġam al-mu'alifīn*, Bayrūt: al-Risāla.
- Latić, Dž. (2001). *Stil kur'anskog izraza*, Sarajevo: El-Kalem.
- Lavić, O. (2005). *Katalog GHB*, sv. 14, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.
- Matlub, A. (1999). *al-Balāġa wa al-tatbīq*.
- Mehmedović, A. (2018). *Leksikon bošnjačke uleme*, Sarajevo: Gazi Husref-begova biblioteka.

- Mujić, M. (2007). *Arapska stilistika u djelu Hasana Kafije Prušćaka*, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Mujić, M. (2011). *Tropi i figure u arapskoj stilistici*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- Muvekkit, S.S.H. (1999). *Povijest Bosne I*, Sarajevo: El-Kalem.
- Popara, H. i Fajić, Z. (2000). *Katalog GHB*, sv. 7, London-Sarajevo: Al-Furkan-Rijaset IZ u BiH.
- Popara, H. (2008). *Katalozi GHB*, sv. 16, London-Sarajevo: Al-Furkan-Islamska zajednica u BiH.
- Ziriklī, Ḥ. (2002). *al-A 'lām*, Bayrūt: Dār al-‘ilm al-malāīn.
- Ždralović, M. (1988). *Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, Sarajevo: Svjetlost.

سمير ريرونيا

كلية التربية الإسلامية

جامعة زينيتسا، البوسنة والهرسك

شرح فرائد الفوائد لتحقيق معاني الاستعارة لحسين الإصبعي

ملخص:

تم في هذا البحث الترجمة والتحقيق والتحليل للجزء الأول من مخطوطة شرح فرائد الفوائد لتحقيق معاني الاستعارة للمؤلف البوسني حسين الإصبعي السارايي. سعى الإصبعي في هذه الرسالة القصيرة إلى توحيد أهم عناصر علم البيان استناداً إلى أعمال أسلافه. وقد كتب العمل بروح طريقة كتابة الأعمال العلمية آنذاك، والتي تجلت في بيان آراء ومواقف المؤلفين المشهورين الآخرين، والمقارنة بينها وتفضيلها. كما أنها مهمة كدليل على انخراط المؤلفين البوسنيين في التخصصات البلاغية للغة العربية في ذلك الوقت. لقد قمنا بتقييم هذه الرسالة.

قسم المؤلف العمل إلى ثلاثة أجزاء سماها مجازاً: العقد الأول، والعقد الثاني، والعقد الثالث، وقسم كل عقد إلى لآئ. وفي العقد الأول ست لآئ وفي العقد الثاني أربع لآئ وفي العقد الثالث خمس لآئ.

في فترة ما بعد الكلاسيكية للعلوم اللغوية، لوحظ الركود (أطلق عليه العلماء مصطلح الانحطاط) في جميع علوم اللغة. هذا هو الوضع مع علم البلاغة أيضاً. بعد الأعمال العظيمة التي تم تأليفها في القرنين الحادي عشر والثاني عشر، في فترة الإدارة العثمانية، كتب المؤلفون، في الغالب، شروحاً وتعليقات على الأعمال السابقة من البلاغة العربية. ومن هذه الكتب الكتاب المذكور لحسين الإصبعي، الذي كتب شرحاً لكتاب الرسالة السمرقندية لأبي ليث السمرقندي. ولأعمال الإصبعي أهمية ثقافية أيضاً إلى جانب الأهمية العلمية.

الكلمات المفتاحية: البلاغة العربية، حسين الإصبعي السارايي، الشرح، الاستعارة، أنواع الاستعارات

**ŠARḤ FARĀ'ID AL-FAWĀ'ID LI TAḤQĪQ MA'ĀNĪ
AL-ISTI'ĀRA (COMMENTARY ON THE USEFUL
PEARLS IN THE VALIDATION OF METAPHOR
MEANINGS) BY ḤUSAYN AL-ISBA'Ī**

Semir Rebronja, PhD

Abstract

This paper analyzes and comments on the first chapter of the manuscript *Sharḥ Farā'id al-Fawā'id li Taḥqīq Ma'ānī al-Isti'āra* by Ḥusayn al-'Isba'ī al-Sārāyī, a renowned Bosnian author active in Sarajevo. In this work, al-Isba'ī sought to summarize key elements of Arabic stylistic discipline known as 'ilm al-bayān, drawing upon the works of previous scholars and following the classical method of scholarly writing of that era, which involved citing, comparing, and preferring the opinions of other scholars.

Al-Isba'ī's work is significant as it provides insight into Bosnian scholars' engagement with classical Arabic stylistics. It is divided into three main parts, metaphorically titled "necklaces" (Arabic: al-'iqd), with each necklace further divided into subchapters or "pearls" (Arabic: al-farīda). The first necklace contains six pearls, the second four, and the third five.

The post-classical period of linguistic studies in the Arab world was marked by stagnation, later referred to by scholars as *al-inḥiṭāt* (decline or regression). This stagnation is also reflected in Arabic stylistics, where most authors primarily wrote commentaries on works from the 11th and 12th centuries. Ḥusayn al-'Isba'ī's work is such a commentary, inspired by *al-Risāla al-Samarqandiyya* by 'Abū Layṭ al-Samarqandī, an important predecessor in the Arabic stylistic tradition.

Keywords: Arabic stylistics, Ḥusayn al-Isba'ī al-Sārāyī, commentary, metaphor, types of metaphor

Rukopis Šarḥ fawā'id al-farā'ida (a80-b-83)

